

RƏYÇİ: dos.N.Əfəndiyeva

PEDAQOGİKA- ПЕДАГОГІКА

Hümmətova Sevil Əhməd⁵⁵

ALİ TƏHSİL SİSTEMİNDƏ İNNOVASIYA VƏ MODERNLƏŞMƏ

İndiki zamanda ölkəmizin təhsil sistemində həyata keçirilən yenilik və modernləşmənin əsas istiqamətlərindən biri təhsilin yüksək səviyyədə keyfiyyətinə nail olmaqdır. Təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsində ona nəzarəti, indiki dövrün tələblərinə uyğun yeni metod və formalarla idarə olunması, yeni yollar və vasitələrin tapılması aktual bir problem kimi qarşıda duran vacib məsələlərdən biridir. Çünki müasir təhsilin dəyişən paradigması, onun yeniləşməsi və modernləşməsi istiqamətində formalaşmasına yönəlməsi ilə əlaqədar olaraq onun inkişafının programlaşdırılması idarə olunması əhəmiyyətli dərəcədə dəyişir. Bu isə təhsil siyasətində onun formalaşması və təhsilin program məqsədli idarə olunmasının, onun daxil edilməsinin müasir tələblərə uyğun yeni yollarının axtarılmasını tələb edir.

Azərbaycan dövlət qanunvericiliyində baş vermiş və baş verən dəyişikliklər ali məktəb, ali təhsil və sonrakı təhsil haqqında qanunlardakı dəyişikliklər, yeni hüquqi-təşkilati formalar haqqında qanunların layihələri ali məktəblərin inkişaf strategiyasının seçilməsinə güclü təsir göstərir. İndiki zamanda müasir bazar iqtisadiyyatının inkişafının səviyyəsi yeni bir təhsil keyfiyyəti də nəzərdə tutur. Yeni cəmiyyət üçün yeni biliklər üzərində qurulmuş iqtisadiyyat hazırlanmalıdır. Əgər dövlət təhsil sistemi bazar iqtisadiyyatı ilə əlaqəsini itirərsə, onda getdikcə öz rolunu itirməyə başlayar. İndi müəssisələr, biznes strukturları öz təhsil institutlarını yaradırlar. Hazırda müasir tələblərə uyğun olaraq Azərbaycan təhsil sisteminin qloballaşması prosesi gedir və ölkəmizin təhsil sistemi təhsil xidmətləri göstərən dünya bazarına daxil olmağa başlayır.

Respublikamızda təhsil sahəsində qurulmuş fasiləsiz təhsil sistemi uşaq bağçasından ali məktəbədək uşaq və valideynlərin sosial vəziyyətlərinin daha da yaxşılaşdırılmasının yüksək səviyyədə həll olunmasına şərait yaratmış və eyni zamanda müxtəlif tip məktəblərin meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur. Bu sahədə təhsil müəssisələri baş idarələri mühüm rol oynayır və ölkəmizdə təhsilin yeniləşməsinin əsas stimullarından biridir. Çünki belə şəraitdə hər bir pedaqoji rəhbər və kollektiv konkret təhsil müəssisəsinin məqsədini, vəzifəsini və tələblərini dərinlən dərk edir. Bu faktlar isə tədris prosesində təhsilin humanistləşdirilməsinə, humanitarlaşdırılmasına və məktəbdaxili idarəetmənin demokratikləşməsinə şərait yaradır. Həm də təhsil sahəsində dövlət məsuliyyəti, nizamlanma, vətəndaşların təhsil tələbləri və ölkənin ictimai-iqtisadi inkişafının ümumi əhəmiyyətinə uyğun təhsilin idarə olunma sisteminin modernləşməsi vacib məsələlərdən biridir.

Respublika Təhsil Nazirliyi tərəfindən təhsil sisteminin inkişafı, vahid təhsil konsepsiyası və proqramı məsələsi tam həll olunmaqdadır. Bu yolda atılan ən mühüm addım təhsil sistemində yeni müasir tələblərə cavab verən bazis (əsas) tədris planının hazırlanmasıdır. İlk dəfə olaraq 1999-cu ildə ümumi orta təhsilin dövlət standartları və bazis tədris planı hazırlanıb təsdiq olunmuşdur. Həmin plana əsasən tədris müəssisələrində ilk dəfə olaraq xarici dilin tədrisinə üstünlük verilməsi və təmayüllü siniflərinin, ali məktəbə hazırlıq siniflərin, kompensasiya təlimi, sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlar üçün siniflərin açılması mümkün olmuşdur. Hazırda yenilik, yeniləşmə, modernləşmə proseslərinə şərait yaradılmasının yeni yolları axtarılır. Təhsil sistemində sağlamlığı qoruyan və tərbiyə edən yeni tədris modellərinin yaradılması üçün ölkəmizin şəhər və rayonlarında eksperimental meydançalar açılıb [1, 58].

Ölkəmizdə məktəbəqədər təhsilin inkişaf proqramı, məktəbəqədər təhsil sisteminin təhsil strategiyası müəyyən edilmişdir. "Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin daha da təkmilləşdirilməsi haqqında" prezident fərmanı təhsil sahəsində aparılan islahatlara daha böyük sürət verməklə yanaşı, onun inkişaf perspektivlərinin, keyfiyyətinin yüksəldilməsinə yeni təkan verdi. Fərmanda məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin əhalinin tələblərinə uyğun müxtəlif növlərinin inkişafı, uşaqların maraqlarının, yaradıcılığının, qabiliyyətinin inkişafına təkan verən, onların ictimai bacarığını formalaşdıran mühitin yaradılması; məktəbəqədər təhsil müəssisələrində tərbiyə olunan uşaqların, habelə məktəbəqədər təhsil müəssisələrinə getməyən uşaqların da ailələrinə yardım edilməsi öz əksini tapmışdır. Hazırlanmış proqrama əsaslanaraq ibtidai təhsilin inkişafına dair qaydalar aparılır. Bu qaydalar təhsil prosesinin təşkilinin xüsusiyyətlərini, məzmununun spesifikasiyasını, dördillik ibtidai təhsilə keçid şərtlərini müəyyənləşdirir.

Ölkəmizdə bütün sahələrdə olduğu kimi, 1993-94-cü tədris ilində ikipilləli ali təhsil sistemində (bakalavr və magistr) keçildi. 1995-ci ildə qəbul olunmuş Konstitusiyaya əsasən icbari ümumi orta təhsil tətbiq olunaraq təhsilin bütün sahələrində yenilik və modernləşmə işləri aparılmağa başlandı. Ölkəmizdə 1998-ci ildə Təhsil sahəsində islahat proqramı yaradıldıqdan sonra onun həyata keçməsi üçün Dünya Bankının Beynəlxalq Assosiasiyası tərəfindən kredit ayrıldı. İndiki dövrümüzdə təhsil müəssisələrinin muxtariyyəti və müstəqilliyi genişləndikcə təhsili idarə edən orqanın funksiyalarının nizamlanması, idarə edənə idarə olunan müəssisə arasında kompetensiyaların müəyyənləşdirilməsi mühüm və aktual məsələlərdən birinə çevrilmişdir. Deməli, indiki zamanda təhsilin program məqsədli idarə olunma prinsipi ən önəmli məsələlərdən biridir. Bu prinsip artıq təhsilin idarə olunmasına daxil edilmişdir, lakin burada müxtəlif yanaşmalar mövcuddur. Ümumiyyətlə, deyə bilərik ki, program məqsədli idarə olunma prinsipinin əsas nailiyyəti aşağıda qeyd olunanların həyata keçməsindən asılıdır: təhsil məkanında idarəetmə fəaliyyətinə üstünlük vermək; program əsasında idarəetmə fəaliyyətini alqoritmləşdirmək; əldə olunmuş nəticələrin reallaşması üçün müsbət nailiyyətlərin monitorinqini həyata keçirmək və s. Həm də respublikamızda təhsil sisteminin inkişafında əsas problemlər kimi: insan kapitalı inkişafını ölkə vətəndaşlarının rifahının yüksəlməsi ilə əlaqələndirən mexanizmlərin yaradılması; təhsilin məzmununun, təhsil texnologiyalarının; təhsil sisteminin bütün strukturunun və infrastrukturunun, kadr potensialının güclənməsi və onların seçilməsi, yeni iqtisadiyyatın tələbləri ilə təhsil arasında səddin götürülməsi; təhsil sisteminin idarə olunmasında dövlətin və özünü idarə olunmanın rolunun yenidən artırılması amillərini göstərmək olar. Ancaq etiraf edək ki, hazırda təhsilin idarə olunma strukturu təhsil fəaliyyətinin həyata keçirilməsində yaranmış forma müxtəlifliyinə uyğun gəlmir. Göstərilənlərin həyata keçilməsində əsas rol oynayan problemlərdən biri inkişaf proqramıdır. İnkişaf proqramı keçid prosesinin ümumiləşmiş ideyası olan strateji məsələdir. Təhsil siyasətindən biri də hazırlanmış bu cür inkişaf proqramının həyata keçirilməsi və qiymətləndirilməsidir, həm də əldə olunmuş dəyərlərin, məqsədlərin, hər bir idarəetmə üsulundan müxtəlif mexanizmlər vasitəsi ilə həyata keçilməsidir. Təhsil sisteminin idarə olunmasında program məqsədli prinsip üstünlük təşkil etdiyi şəraitdə Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi tərəfindən aşağıdakı kimi mexanizmlər sistemi müəyyən edilmişdir: inkişaf proqramı; kiçik proqramların həyata keçilməsi; illik plan; monitorinq və məktəbdaxili nəzarət; təhsil proqramı. Qeyd etdiyimiz inkişaf proqramı, kiçik proq-

⁵⁵ BSU. Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

ramlar və illik plan ölkəmizdə kifayət qədər öz müsbət həllini tapmış, lakin dördüncü təhsil proqramı isə yaxın vaxtlarda həyata keçiriləcəkdir [3, 151].

Dünya ölkələri arasında ən aktual məsələlərdən biri təhsilin keyfiyyəti məsələsidir. Yeni təhsilin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi sisteminin formalaşdırılması problemdir. Məhz buna görə də Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyində dünya praktikasına əsaslanaraq əldə edilmiş informasiyalara əsaslanaraq bu sahədə qarşıya çıxan problemlərin həlli ardıcılıqla öz müsbət həllini tapır. Ölkə ictimaiyyəti qarşısında diqqətdən yayınmayaraq son illərdə aparılan təhsil islahatlarının nəticəsi olan yeniləşmə və modernləşmənin həyata keçməsi öz müsbət nəticələrini göstərir. Təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, dünya təhsil sistemində inteqrasiya və vahid təhsil məkanının yaradılmasında indiki zamanın tələblərinə uyğun yeni informasiya texnologiyalarından istifadə böyük rol oynayır. Bu məsələ ölkəmizdə uğurlu həllini tapmaqdadır.

Hazırda distant təhsil ən perspektiv təhsil texnologiyalarından biridir. İndiki zamanda gündən-günə artan əhəlinin təhsil tələbatı bugünkü tələbatla uyğun tamamilə təmin olunur. İnternet və başqa gündəlik məlumatlarla zənginləşən cəmiyyət dünyada gedən qloballaşma prosesini vaxtında mənimsəmək üçün yeni təhsil modeli, distant təhsil modelini formalaşdırır. Ölkəmizdə bu sistemin yaradılması və inkişafı 1999-cu ildən başlayaraq öz əksini tapmışdır. Bununla bağlı Rəhbər və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyinin rolu böyük əhəmiyyət kəsb edir. Ölkəmizdə distant təhsil texnologiyaları inkişaf edərək Avropa təhsil sistemində inteqrasiya olunmaqdadır. Bu məqsədlə ardıcıl olaraq respublikamızda konfrans, simpoziumlar və s. tədbirlər keçirilir və qızgın müzakirələr aparılmaqdadır. Həm də müəllimlərin yenidən hazırlanması və ixtisas artırmasında distant təhsil texnologiyaları həyata keçirilir. Bu istiqamətdə ölkəmizdə vahid informasiya təhsil məkanının yaradılması qarşıda duran ən aktual problemlərdən biridir. Xarici ölkələrin təhsil-elm sahəsindəki müsbət nailiyyətləri və ənənələri Respublikamızın ali məktəblərində tətbiq olunur.

XXI əsrin başlanğıc illərində siyasi və iqtisadi sahələrdə Azərbaycanın potensialının güclənməsi əhəlinin rifahının yüksəlməsinin əsas şərtlərindən biri oldu. Qloballaşma yolu ilə gedən müasir dünya qarşısında duran beynəlxalq rəqabət şərtlərinə tezliklə uyğunlaşmaq bacarığı, onun uğurlu və davamlı inkişafı da mühüm əhəmiyyət kəsb edən amillərdən biridir. Yüksək səviyyədə inkişaf etmiş ölkələrin rəqabət üstünlüyü başlıca olaraq təhsillə müəyyənləşən insan potensialının inkişafı ilə bağlıdır. İndiki zamanda ölkəmizin iqtisadi inkişafının təminatı məhz bu sahə ilə sıx bağlıdır. Hazırda ölkəmizin bütün sahələrində olduğu kimi, təhsil sahəsində də sürətli dəyişikliklər baş verir. Lakin hələ həll olunmamış bir sıra problemlər qalmaqdadır. Onların həllini əvvəldən görmək çətinidir. Çünki əldə olunan bilik sürətli dəyişikliklərə görə tez bir zamanda köhnəlir, bu səbəbdən bilik və təhsilin paradiqması dəyişilir. Məhz bu deyilənləri nəzərə alıb qeyd edə bilərik ki, insanların əldə etdiyi ali təhsil faktorları da dəyişilir. Aktual məsələlərdən biri də indiki dövrdə universitetlərdə müasir tələblərə uyğun yeniliklər və beynəlxalq rəqabətə dözümlülük yaratmaqdır. Bunu nəzərə alan dövlətimiz dünyanın bir çox nüfuzlu ölkələrində olduğu kimi, ali təhsil sahəsinə diqqəti daha da artırır.

BMT-nin YUNESKO təşkilatının dəstəyi ilə yaradılması nəzərdə tutulan vahid dünya təhsil məkanı hazırda Avropa səviyyəsində Bolonya prosesi kimi özünü göstərir. Ölkəmizdə Bolonya prosesinin qarşıya qoyduğu məqsədlərin həyata keçməsi 2010-cu ilədək nəzərdə tutulmuşdur. Bu prosesin məqsədlərindən biri də ölkəmizin ali təhsilində kredit sisteminin tətbiqidir.

Son 14 ildə bakalavr və magistr təhsil pilləsində əldə edilmiş müsbət nəticələr təhsil sistemində müasir tələblərə uyğun hüquqi-normativ bazanın yaranmasında, iqtisadi və sosial həyatın demokratikləşməsinin müvəffəqiyyət qazanmasında böyük rol oynayır. Milli təhsil quruculuğunda yenilik, yeniləşmə və modernləşmə yeni məzmun və struktur dəyişiklikləri ilə nəticələndi. Və bu dəyişikliklər həm də yeni anlayışların yaranmasına, məsələn, kurikulumun meydana gəlməsinə səbəb oldu. Ölkəmizdə bu sənəd dövlət tərəfindən təsdiq edildikdən sonra geniş pedaqoji ictimaiyyət tərəfindən müzakirə olunmuş, ayrı-ayrı fənlər üzrə kurikulumları hazırlanmış və ümumtəhsil məktəblərində tətbiq olunmaq ərafındadır. Kurrikulumla dünyanın ən qabaqcıl ölkələrində, o cümlədən Avropada təhsilin əsasını təşkil edən proqram kimi yanaşılır. Azərbaycanın Bolonya təhsil sistemində qoşulması, ölkəmizin Ümumdünya Ticarət Təşkilatına daxil olmasına hazırlıq prosesi kimi irəliləyən doğru atılan bir addımdır. Bu proqrama əsasən müxtəlif ölkələrin təhsil sisteminin qloballaşdırılması və vahid təhsil məkanı və standartları yaratmaq istiqamətində hərəkət edilir [2, 76].

Yuxarıda deyilənləri geniş şəkildə tam araşdırdıqdan sonra belə nəticəyə gəlmək olur ki, ölkəmizdə keçid dövründə bütün sahələrdə olduğu kimi, təhsil sistemində də hazırlanmış proqramlar ardıcılıqla və ehtiyatla həyata keçir, bu isə sevindirici haldır. Yeni universitetlərin yaranması daha keyfiyyətli formaların və cəmiyyətin ali təhsilə artan tələbatını təmin etməyə qadir olan optimal modellərin hazırlanması problemlərini nəzərdən keçirir. Dövlət tərəfindən maliyyələşdirmənin ixtisar olunması, ödənişli təhsil sektorunun genişlənməsi problemləri bir çox ölkələrdə böyük əhəmiyyət kəsb edən ənənədir. Dünyanın bütün ölkələrində ödənişli təhsil sürətlə inkişaf edir. Ali məktəblər bazar iqtisadiyyatının fəal subyektlərinə çevrilir. Bu isə onların inkişafına təsir göstərməyə bilməz.

Dinamik dəyişən bazar iqtisadiyyatında bu günün tələblərinə uyğunlaşa bilən mütəxəssislərin hazırlanmasını təmin etmək üçün ali məktəb informasiya texnologiyasını, məsafədən təhsil texnologiyasını və tədrisin fəal formalarını sayılaraq həyata keçirməlidir. Biliklərin çatdırılmasına əsaslanan köhnə tədris texnologiyası ardıcıl olaraq müasir formalaşmış texnologiyaya ilə əvəz olunur. Ali məktəblər təhsilin keyfiyyətini təmin edən öz sistemlərini layihələşdirməli, təşkilati və struktur məsələlərini həll etməlidir. Başlıca məsələlərdən biri də ali məktəblərin bazar iqtisadiyyatının real sektoru ilə qarşılıqlı əlaqəsinin fəallaşmasına xüsusi diqqətin verilməsidir. Deyilənləri nəzərə almaqla indi əsas məqsəd xarici ölkələrin təhsil sistemində baş verən dəyişikliklər kontekstində onların inkişafının ümumi ənənələrini üzə çıxarmaq, bütün ölkələr üçün səciyyəvi olan ali məktəblərin müasir problemlərini nəzərdən keçirərək, milli -mənəvi dəyərləri nəzərə alınaraq onların qabaqcıl təcrübəsini təhsil sistemində gətirməkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Abdulla Mehrobov, Akif Abbasov, Müdafiə Mahmudov Təhsilin modernləşdirilməsinin aktual problemləri // Bakı: Mütərcim, 2013.
2. Paşayev Ə. və b. Pedaqoji innovasiyalar // Pedaqoji tədqiqatlar. Bakı:2002, N2
3. Кларин А. Инновация в обучении. М.: Наука, 1997

Açar sözlər: yenilik, modernləşmə, monitorinq, kurikulum, dinamika

Ключевые слова: новизна, модернизация, мониторинг, куррикулум, динамика

Keywords: novelty, modernization, monitoring, curriculum, dynamics

ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

Чтобы гарантировать, что динамично меняющаяся рыночная экономика развивает профессионалов, которые могут адаптироваться к современным потребностям, университет должен усердно внедрять информационные технологии, технологии дистанционного обучения и активные формы обучения. Старая технология обучения, основанная на передаче знаний, заменяется современной технологией.

INNOVATION AND MODERNIZATION IN HIGHER EDUCATION

Summary

In order to ensure that the dynamically changing market economy develops professionals who can adapt to today's needs, the university should diligently implement information technology, distance education technology and active forms of teaching. The old teaching technology, based on knowledge delivery, is replaced by modern technology.

Rəyçi: dos.Qafarova S.H.